

ИНТЕРВЈУ

ПРЕВОЂЕЊЕ КАО ВЕШТИНА СКРИВАЊА

интервју са Радошем Косовићем
разговарала: Артеа Панајотовић

За овај број часописа *Речи* водили смо разговор са Радошем Косовићем, преводиоцем с норвешког и данског језика¹ и добитником награда „Милош Н. Ђурић“ за превод романа *Дани у повести тишине* Мерете Линстрем и „Александар И. Спасић“ за превод *Филозофије слободе* Лаша Свенсена. Радош Косовић је дипломирао скандинавске језике и књижевности на Филолошком факултету, а магистрирао из исте области на Универзитету у Агдери у Норвешкој. Поред превођења, бави се педагошким радом у оквиру кога је као сарадник-докторанд предавао скандинавску књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду, пише прозу и есејистику. Члан је жирија за доделу награда „Милош Н. Ђурић“ и „Љубиша Рајић“. Са нашим саговорником

¹ Објављени преводи: Еспен Хамер, *Унутарњи мрак: есеј о меланхолији* (Геопоетика, 2009); Марија Пар, *Срце од вафла: Лена и ја у Лом Матилди* (Креативни центар, 2011); Ерленд Лу, *Прохујало са женом* (Геопоетика, 2011), *Фонк* (Геопоетика, 2012), *Попис* (Геопоетика, 2013), *Крај нама познатог света* (Геопоетика, 2016); Јун Фосе, *Ја сам ветар* (смедеревски фестивал „Тврђава театар“, 2011); Хенрик Ибзен, *Цар и Галилејац* (Српско народно позориште, 2011); Туне Хеднебе, *изабране песме* (књижевни часопис Дисово пролеће, број 43, 2012); Лаш Фр. Х. Свенсен, *Филозофија рада* (Геопоетика, 2012), *Филозофија слободе* (Геопоетика, 2013); Карен Бликсен, *Бабетина гозба* (Геопоетика, 2013), *Моја Африка* (Геопоетика, 2014); Ју Несбе, *Доктор Прокторов прдипрах* (Одисеја, 2014), *Доктор Прокторова временловна када* (Одисеја, 2016); Мерете Линстрем, *Дани у повести тишине* (Геопоетика, 2015), Карл Уве Кнауслор, *Моја борба*, прва и друга књига (Боока, 2015-2016), *Одабране песме Њиншти Блом* (часопис за преводну књижевност Мостови, број 167-168, 2016); Јустејн Гордер, *Луткар* (Геопоетика, 2016).

разговарамо о теорији и пракси превођења, али и о темама и питањима које отварају нека од дела која читамо у Косовићевом преводу.

За почетак, да ли бисте могли рећи шта за вас чини добар превод и којим се критеријумима руководите приликом оцењивања превода?

Превођење је пре свега вештина скривања, и то двоструког. Преводац мора да сакрије себе, свој глас, јер што се он буде више чуо, мање ће се чути аутор, а ту пре свега мислим на ауторов стил. Затим, преводац мора да сакрије сам чин превођења, дакле сопствени чин, јер се најбољи превод чита као да није превод. Што је ово скривање успешније и хармоничније, превод је бољи. То је, дакле, по мени срж доброг превода. Добар превод не одликује само то, али ће све остало бити у функцији тог основног начела. То је врло суптилна ствар, али и те како може да се осети. Читалац нема пред собом оригинал, често и не говори језик оригинала, али ако је иоле опрезан у свом читању, осетиће квалитет превода, без обзира на то да ли од раније познаје ауторов стил или не. Као у случају сваке уметности, није тешко разлучити између лошег и доброг, али оценити шта је боље између два добра – то је мука!

Књижевности приступате на више начина: као преводац, научник и љубитељ писане речи. Која је разлика између улоге тумача књижевности, улоге необавезног читаоца и улоге преводиоца приликом сусрета с текстом?

Да, те улоге су веома сличне јер све подразумевају одређено тумачење текста. Али превођење се ту издваја као најчистији приступ тексту. Не знам да ли је „најчистији“ добра реч, али ево шта тиме хоћу да кажем: Преводац, у самом тренутку превођења, тексту прилази без икаквих предубеђења, очекивања или намера, не жели да анализира, пореди, извлачи паралеле, дубља значења, не жели да пронађе себе и своје мисли у тексту, нити жели да се забави. Једина намера му је да текст разуме у једном основном смислу и пренесе га, таквог какав је. Сва његова вештина служи томе. Наравно да је преводац уједно и читалац и тумач, разумевање текста је посебно важно приликом превођења неких тежих или опскурнијих пасажа, али највећи део превођења подразумева такав „чист“ приступ. Због тога је превођење можда најинтимнији сусрет с текстом. И због тога преводиоцу не мора ни да се допада дело које преводи да би превод био добар. Професионалност је важна. Важна је и због онога о чему смо малочас говорили – пошто читалац пред собом нема оригинал, преводац мора бити изузетно одговоран. Али није то хладна професионалност, она је врло топла јер

садржи љубав према самом превођењу. Осим те љубави, не видим шта би још био повод за бављење књижевним превођењем.

Шта је то што превођење чини уметношћу и какав је однос између стваралаштва и заната у њему?

Свака уметност садржи вештину и у извесном смислу је занат, па тако и превођење. Не смемо заборавити да се, историјски гледано, није увек ни правила разлика између уметности и заната. Такође, „превођење“ није једнозначан појам, иако се обично тако поима. Није исто преводити консекутивно и симултано. Није исто преводити усмено и писано, Норвежани чак користе различите речи за то. Техничко-стручно превођење није исто што и књижевно превођење. А у оквиру књижевног превођења, није исто преводити поезију и прозу, стару књижевност и савремену. Све су то врло различите ствари које покривамо истим термином. Оне јесу сличне али захтевају различите вештине и приступе, понекад ми се чини да чак захтевају и различиту личност. Сматрам да књижевно превођење јесте облик уметности. Ако узмемо у обзир све што смо досад рекли о превођењу, мислим да је очигледно зашто тако мислим. Преводилац мора бити добар стилиста, и мора имати „књижевног слуха“, да се тако изразим. Креативност је неопходна, иако је искључиво у служби чина превођења. Најзад, како пренети уметничко дело без уметничке вештине? Наравно да преводилац није једнако заслужан за једно књижевно дело колико и аутор дела, али такво поређење је сасвим погрешно. Неко ко тврди да књижевни преводилац није уметник, морао би то исто тврдити и за глумце и музичаре. Сад звучим као апологета, мада није ни то на одмет у овом тренутку, али немојмо сада о томе. Најзад, ако је преводилачка уметност вештина скривања, можда и није лоше ако је неко не види. Свашта можемо рећи о превођењу, али оно је у суштини једноставно. То је нешто донекле неизрециво што се дешава у једном чистом сусрету с уметничким делом, а из чега произлази један облик стварања.

У образложењу жирија за доделу награде „Милош Н. Ђурић“ ваш превод је описан као „брижљив и брижан у тражењу речи којима ваља представити нечије непронађене речи“. Како сте доживели књигу *Дани у повести тишине* Мерете Линстрем приликом превођења и шта бисте издвојили у њој?

То је књига велике емотивне снаге, али рекао бих да је то снага једног вакуума. Повремено сам је снажно доживљавао и дешавало се да ме исцрпи, та њена тишина је густа попут смоле. И проживљена је! Када успете да пронађете

нешто о повученој Мерете Линстрем, видите колико аутобиографског има у том роману. Понекад и њене реченице делују као да се боре с тишином. То је у преводу требало пренети, и томе се при превођењу макар донекле изложити. Отуђеност није ретка тема у норвешкој, па и свакој другој књижевности, али у је овом роману добила јединствен израз. Тишина се ту увелико поклапа с усамљеношћу, болна је. Али то није само прича о отуђењу једног брачног пара, Еве и Симона, које се одражава и на њихову децу и спремачицу која је постала важан део њиховог живота. Тишина се врло конкретно манифестује као Симонова ментална болест која га неумитно одводи све даље од Еве, приповедача овог романа. Тишина као носилац усамљености и отуђености тиме постаје природна чињеница, пре него пуки прекид комуникације. То показује колико је дубоко и страшно Ева проживљава, а кроз њу и сама списатељица. Спрега тишине и усамљености читаоца може навести на помисао да су нам потребне две речи за тишину, баш као што разликујемо самоћу и усамљеност. Једно би била тишина као просто одсуство звука, простор који се нечим може испунити, а идеално дубоким спокојем, а друго би била мучна ћутња, пуна тескобних емоција, зид пре него отворен простор. Но и у овом роману тишина је тишина, таква, двозначна, па у њему поред бола има и спокоја и лепоте.

Имали сте прилику да упознате Лаша Свенсена. Како је изгледао тај сусрет аутора и преводиоца и шта бисте истакли као посебно важно у његовој *Филозофији слободе*?

Да, Свенсен је у Београду одржао веома лепо и посећено предавање као гост Српског ПЕН центра. Био је то врло пријатан сусрет. То је непосредан и једноставан човек, јасне и бритке мисли, а при том право оличење тешко преводиве норвешке речи *formidler*, која означава неког ко нешто преноси или представља, као посредник, тумач, предавач, учитељ, па и преводаца. У својим делима нам јасно и прегледно представља расправе о низу суштинских појмова као што су зло, досада, рад, или усамљеност, не без свог оригиналног доприноса. Та вештина му је посебно користила приликом писања *Филозофије слободе*, у чијем уводу и каже да нема теме којој је посвећено више филозофске литературе него слободи. Тешко је издвојити једну ствар у тако обимној и разноврсној књизи која се, при том, бави тако неухватљивим појмом. Па ето, можда бих прво то издвојио, то истицање потешкоће при одређењу појма слободе, чије се значење чини очигледним. Читалац ће се сусрести са још неколико таквих „очигледности“ које се доводе у питање, или о којима се у овој књизи једноставно расправља нешто другачије него иначе, посебно у делу који се бави политичком слободом, а чија је релевантност у садашњем тренутку и више него јасна. Ипак мени је код

Свенсена најдраже то што већину појмова о којима расправља доводи у везу с доживљајем смислености односно бесмислености живота, и што увек истиче унутарње поводе и узроке који нису увек очигледни (никада при том, не превиђајући спољашње). То је важно у случају слободе, јер је доживљавамо искључиво као нешто спољашње, дакле простор у којем смо ослобођени утицаја и сметњи. То мишљење није погрешно, али је непотпуно и донекле варљиво. Али наместо да ја сада „философирам“, препричаћу једну ствар с тог Свенсеновог предавања. Док је писао *Филозофију слободе*, његов отац, којег је веома волео, разболео се од рака и после борбе с болешћу преминуо. Свенсен је морао да напусти рад на књизи да би се старао о оцу, и та пауза се развукла на више месеци. Када је то публици поверио, рекао је (наводим по сећању): „Према увреженом схватању слободе, ја сам током тих месеци изгубио своју слободу. Али обрнуто је, ја сам је тада стекао“. Уследио је аплауз.

Да ли бисте нам за крај могли рећи нешто о пројектима на којима тренутно радите?

Недавно сам завршио превод управо Свенсенове *Филозофије усамљености*, крајње занимљиве, чак и изненађујуће књиге, јер нам и сам аутор напомиње како се досад није бавио темом у којој су се готово све претпоставке с којима је приступио раду у толикој мери показале нетачним. Изненађује, на пример, емпирија која показује да југ Европе одликује већи степен усамљености него север, али само док нам аутор не истакне да је степен усамљености обрнуто сразмеран степену општег поверења у једној земљи. Требало би да се књига појави ускоро. У јануару би требало да изађе трећи део Кнаузгорове *Моје борбе*, а ја се хватам у коштац с четвртом. Тренутно, међутим, не могу у потпуности да се посветим превођењу због обавеза око награде „Милош Н. Ђурић“. Ове године је стигао велики број врло квалитетних превода и свакако неће бити лако доћи до ужег избора и добитника. Али морам признати да ми је задовољство и част што имам прилику да сарађујем са тако врским преводиоцима као што су остали чланови жирија.